

Tekstilingvistisiä ja tyyllisiä havaintoja Uuden testamentin suomennosehdotuksen kieliasusta

Raamatunkäännöskomitean vuonna 1989 valmistuneen Uuden testamentin suomennosehdotuksen (Uusi Testamentti. Raamatunkäännöskomitean ehdotus. Pieksämäki) lähtökohtana on ollut käyttää »normaalialia nykykieltä» (s. 17). Uudet raamatunkääntäjät ovat pyrkineet ilmaisemaan tekstin »sisältämän informaation mahdollisimman luontevalla suomen kielellä». Luontevan suomen kielen tai normaalin nykykielen määrittelemisen on kuitenkin hankala tehtävä. Uuden testamentin kirjat edustavat eri tekstilajeja ja niihin sisältyy tekstityypiltään erilaisia jaksoja. Evankeliumit, kirjeet ja Johanneksen ilmestys ovat keskenään kovin erilaisia. Toisaalta kuhunkin kirjaan sisältyy kertovia, kuvailevia, argumentoivia ja instruktiivisia jaksoja. Kielen keinot, myös suomen kielen ilmaisuvarasto, vaihtelevat kirjojen sisällä. Siksi Uuden testamentin suomennosehdotus ei suinkaan ole — eikä sen tulekaan olla — kauttaaltaan yhtenäistä »nykykieltä». (Tällaiseen nykykielen käsitteeseen sisältyvä oletus homogeenisesta nykysuomen puhujien, kirjoittajien ja kuulijoiden yhteisöstä onkin keskustelunarvoinen aihe näin tärkeän teoksen suomennosta arvioitaessa.)

Yleisesti suomennustyössä on onnistuttu hyvin. Uuden testamentin kieli on sujuvaa. Sitä on helppo lukea — myös ääneen. Teksti on tuoreentuntuista ja

vaihtelevaa. Tekstityyppien ja tekstilajien erot on otettu hyvin huomioon. Esimerkiksi suomen sanajärjestyksen mahdollisuuksia ja mm. toistoa on käytetty taitavasti hyväksi.

Uutta suomennosta on käsitelty laajasti — enimmäkseen teologisesta näkökulmasta — mm. seurakunnissa, lehdistössä ja radiossa. Sitä koskevaa palautetta on selostettu käännöskomitean sihteerin Aarne Toivasen kirjasessa Sanotaan se suomeksi (Kirjapaja 1989). Seuraavassa haluaisin lingvistin näkökulmasta pohtia muutamia Uuden testamentin suomennosehdotuksen tyylin ja tekstin rakentumisen kannalta ongelmallisia kohtia. Tarkastelen suomennosehdotusta sellaisenaan, suomenkielisenä tekstinä, pohtimatta alkukielen ja suomen vastaavuuksia. En myöskään pyri vertaamaan suomennosehdotusta systemaattisesti aiempiin käännöksiin.

Käsittelen mm. seuraavia seikkoja:

— Ilmeisen tarkasta työstä huolimatta suomennosehdotukseen on jäänyt sanajärjestykseltään epäonnistuneita ja tarkoitesuhteiden ilmaisemisen kannalta epäselviä kohtia.

— Uusi käännös ei aina tarpeeksi hyödynnä edellisten käännösten ratkaisuja, jotka ovat kerran kirjakielemme kotiuduttuaan muuttuneet nykysuomen idiomaattisiksi ilmauksiksi. Tällainen käytäntö ei lähennä uuden suomennosehdotuksen tekstiä Suomen kansan kielenkäyttöön ja kielitajuun vaan saattaa joissakin tapauksissa nimenomaan vieroittaa Uuden testamentin kieltä nyky-suomesta — käännöskomitean ilmoittamista päinvastaisista pyrkimyksistä huolimatta.

– Nykykieleen ja yleiskielisyyteen pyrkiminen ei ole sanaston osalta johdonmukaista. Tarkat, spesifiset termit eivät aina ole yleiskieltä. Toisaalta osa edellisten käännösten epämääräisyyksistä on siirtynyt muuntuneina tai sellaisinaan uuteen käännökseen.

– Verrattuna edelliseen, nykyisin käytössä olevaan UT:n käännökseen, eivät kaikki uuden suomennosehdotuksen ratkaisut ole onnistuneita; osa ilmauksista on osin jopa epämääräisempiä, vaikeaselkoisempia tai poeettisesti epäonnistuneempia kuin edellisessä käännöksessä.

1) Sanajärjestyksen ongelmia

Suomen sanajärjestyksellä voi osoittaa mm. emfaasia ja kontrastia. Näin tehdään käännösehdotuksessakin usein onnistuneesti. Uudessa käännöksessä on kuitenkin virkkeitä, jotka ovat sanajärjestykseltään kömpelöitä ja joiden kontekstikaan ei suo perusteita konstituenttien erikoiselle järjestykselle. Seuraavissa esimerkeissä sivulauseen verbiloppuisuus ei lisää emfaasia:

He kantavat sinua käsillään, ettet jalkaasi kiveen loukkaisi. (Matt. 4:6.)

Vrt. — — ettet loukkaisi jalkaasi kiveen.

Sillä se, joka tahtoo pelastaa elämänsä, kadottaa sen, mutta joka elämänsä minun tähteni kadottaa, on sen turvaava. (Matt. 16:25.)

Vrt. — — joka kadottaa elämänsä minun tähteni — — .

Outo on myös seuraavan virkkeen verbiloppuinen ensimmäinen lause:

Kristuksen nimen tähden he ovat matkaan lähteneet, eivätkä he ota pakanoilta vastaan mitään. (3 Joh.: 7.)

Vrt. — — he ovat lähteneet matkaan — — .

Semanttinen parallelismi olisi seuraavassa virkkeessä riittävän emfaattinen tyylikeino ilman outoa sanajärjestyksiäkin:

Minä näen, että sinä olet myrkkyytäynnä ja vääräys pitää sinua kahleis-

saan. (Ap.t. 8: 23.)

Vrt. — — täynnä myrkkyytä

Lauseenalkuinen objekti riittäisi puolestaan seuraavassa kontrastin osoittamiseen:

Kaikki eläimet voi ihminen kesyttää ja onkin kesyttänyt, nelijalkaiset, linnut, matelijat ja meren eläimet, mutta kieltä ei yksikään ihminen pysty kesyttämään. (Jaak. 3: 7.)

Vrt. Kaikki eläimet ihminen voi kesyttää — — .

Seuraavassa kehotuksessa sanajärjestyksestä on käytetty tarpeettomaan fokuointiin:

Mitä maljassa sisällä on, se antakaa köyhille. (Luuk. 11: 41.)

Suomennosehdotuksen sanajärjestys kontrastoi turhaan maljan sisällön sen ulkopuoleen! (Vrt. *Mitä maljassa on sisällä* — —.) Turha kontrastiivinen fokus on seuraavassakin virkkeessä:

Vanhurskauden siemen kylvetään rauhan tekoina, ja se tuottaa hedelmän niille, jotka rauhaa rakentavat. (Jaak. 3: 18.)

Vrt. — — jotka rakentavat rauhaa.

Fokusoinnin kohteena on seuraavassa väärä konstituentti:

Te olette ihmisten edessä olevinanne hurskaita, mutta Jumala tuntee sydämenne. (Luuk. 16: 15.)

Kontrasti ihmisten edessä — Jumalan edessä ei tule esiin; vrt.: Ihmisten edessä te olette olevinanne hurskaita — — .

Uusi suomennosehdotus on pyrkinyt laajahkoon tyyllilliseen vaihteluun, puhekielisyttä ei ole kavahdettu esim. opetuslasten dialogeissa:

Olisi siitä ainakin kolmesataa denaria saanut. (Mark. 14: 5.)

Voi kuitenkin pohtia, onko verbialkuinen lause sittenkin turhan emfaattinen. Vrt.: Siitä olisi saanut ainakin kolmesataa denaria.

Jos emfaasin kohdentuminen jää epäselväksi, ja on vaikea tietää, mitä halu-

Kielemme käytäntö

taan painottaa, mikä on uutta informaatiota:

Sinun luonasi minä syön pääsiäisaterian opetuslasteni kanssa. (Matt. 26: 18.)

Vrt: Minä syön pääsiäisaterian opetuslasteni kanssa sinun luonasi.

Johannes tunnusti totuuden, hän ei sitä kieltänyt. (Joh. 1: 20.)

Vrt. — — eikä hän kieltänyt sitä. (Vrt. myös edelliseen UT:n käännökseen: Ja hän tunnusti eikä kieltänyt.)

2) Pronominit ja tarkoituksuhteiden ilmaiseminen

Raamatunkäännöskomitea lienee käyttänyt runsaasti aikaa pronomien käytön pohtimiseen. Enimmältään pronomien ja muiden anaforien ilmausten käyttö onkin sujuvaa. Sitä silmiinpistävämpiä ovat muutamat havaitsemani erikoiset pronomininvalinnat.

Henkilötarkoitteinen *nämä*-pronomini (*he*-pronominin sijasta) saattaa ilmaista alentuvaa, vähättelevää suhtautumista tarkoitteeseensa — ainakin silloin, kun sen käyttö ei ole tarkoituksuhteiden selvittämisen takia tarpeen. Seuraavissa tekstikatkelmissa persoonapronominin sijasta käytetty demonstratiivi on nimenomaan vähättelevä, mielestäni perusteetta, vaikka sen tarkoitteena ovatkin sosiaalisesti alisteiset ryhmät: opetuslapset, rammatt ja sairaat tai alaikäiset lapset.

Maria lähti sieltä ja vei sanan Jeesuksen seuralaisille, jotka itkivät murheissaan. He eivät kuitenkaan uskoneet, kun kuulivat, että Jeesus eli ja että Maria oli nähnyt hänet. Tämän jälkeen Jeesus ilmestyi hahmoltaan vieraana kahdelle heistä, kun he olivat kulkemassa pois kaupungista. Myös *nämä* menivät viemään toisille sanaa, mutta heitäkään ei uskottu. (Mark. 16: 13.)

Jerusalemmissä on Lammasportin lähellä allas, jonka hepreankielinen nimi on Betsda. Sitä reunustaa viisi pylväshallia, ja niissä makasi suuri joukko sairaita: sokeita, rampoja ja halvaantuneita.

Näiden joukossa oli mies, joka oli sairastunut kolmekymmentäkahdeksan vuotta. (Joh. 5:2–5.)

Mutta jos leskellä on lapsia tai lastenlapsia, on ensi sijassa *näiden* opittava täyttämään velvollisuutensa perheenjäseniään kohtaan — —. (1 Tim. 5: 4.)

Tarkoituksuhteet eivät ole aina aivan selviä, jos ei tunne kertomusta entuudestaan. Seuraava kertomus on uudessa suomennosehdotuksessa edellistä käännöstä kömpelömpi. Kertomuksen etenemistä (juonta) seuraava lukija joutuu lukemaan tekstiä edestaas ennen kuin ymmärtää, mitä tapahtuu ja kenelle, kuka sanoo tai ajattelee ja mitä:

He raahasivat *hänet* [= Stefanoksen] ulos kaupungista kivittäkseen *hänet*, ja todistajat jättivät viittansa Saulin nimen nuoren miehen huostaan. Kun he kivittivät Stefanosta, *tämä* [= ?] rukoili Herraa ja sanoi: »Herra Jeesus, ota vastaan minun henkeni.» *Hän* [= ?] vaipui polvilleen ja huusi kovalla äänellä: »Herra, älä vaadi heitä tilille tästä synnistä!» Sen sanottuaan *hän* nukkui pois. Saul oli samaa mieltä kuin muut ja hyväksyi sen, että Stefanos surmattiin. (Ap. t. 7: 58–8: 1.)

Katkelman tarkoituksuhteiden hahmottamista vaikeuttaa myös se, että varsinainen toiminta (kivittäminen) esitetään sivulauseessa, jolloin sen voi hahmottaa päälauseen toiminnan taustaksi, oheistapahtumaksi (Päätapahtuma on: *'joku [tämä = joko Stefanos tai Saul!] rukoilee Herraa'*). Nykyisessä kirkkoraamatussa Stefanoksen (Stefanuksen) kivittämisestä kertova Apostolien tekojen kohta on tarkoituksuhteiltaan sekä varsinkin kertomuksen juonenkulun kannalta selkeämpi; itse kivitys korostuu, Stefanoksen rukous kiinnittyy tähän kivitystapahtumaan taustalle:

— — ja he ajoivat hänet ulos kaupungista ja kivittivät. Ja todistajat riisivat vaippansa Saulus nimisen nuorukaisen jalkojen juureen.

Ja niin he kivittivät Stefanuksen, joka rukoili ja sanoi: — »Herra Jeesus, ota minun henkeni!»

Ja hän laskeutui polvilleen ja huusi suurella äänellä: »Herra, älä lue heille syyksi tätä syntiä!» Ja sen sanottuaan hän nukkui pois.

4) Kielikuvat ja idiomit yleiskielistyneen kourissa

Tuttujen metaforien ja muiden kuva- ilmausten mestarointi lienee aiheuttanut eniten ärtymystä suomennosehdotukseen tutustuneiden maallikoiden joukossa, mm. iltapäivälehdissä.

Tuttuja tekstikohtia etsiskellessään ja edellisissä käänöksissä idiomaattisiksi juurtuneita, uudistuksen alle jääneitä raunioita kaivellessaan uuden suomennosehdotuksen lukija törmää eräänlaiseen selkokieleen. Paavalin 1. Korinttolaiskirjeestä olemme tottuneet lukemaan:

ei ole monta *inhimillisesti viisasta*, ei monta mahtavaa ei jalosukuista. (1 Kor: 26)

Uusille suomentajille »inhimillisesti viisas» ei kuitenkaan kelpaa vaan he tarjoavat sille selkokielistä parafrasaa:

Ajatelkaa, veljet, mitä te olitte, kun teidät kutsuttiin: teissä ei ollut monta *ihmisen kannalta katsoen viisasta*, ei monta vaikutusvaltaista, ei monta jalosukuista. (1 Kor: 26.)

Uusien kuvien sorvaaminen tai vanhojen repostelu tuntuu tarpeettomalta, edellisten raamatunkäännösten kuvailmauksethan eivät ole vain Raamatun kieltä vaan ne kuuluvat suomen kielen keskeiseen ilmaisuvarastoon. Tästä käänöskomitea itsekin huomauttaa (käänösehdotus s. 19) mutta on ryhtynyt joitakin kuvailmauksia »täsmentämään». Se, mitä uusilla käänösvarianteilla semanttisessa selkeydessä voitetaan, hävitään kuitenkin ilmaisuvoimassa, kuvan retorisisessa tehossa:

Tulkaa minun luokseni kaikki te, jotka raadatte ja kannatte kuormaa. (Matt. 11:28.)

Kuinka näet roskan veljesi silmässä, mutta et huomaa, että omassa silmäsi on hirsi? (Matt. 7:3, vrt. Luuk 6.)

Uuden testamentin edellisistä käänöksistä tuttujen metaforan varaan rakentuvien idiomaattisten ilmausten hylkäämisestä seuraa se vaara, että raamatunkäänöskomitean pyrkimys nykykieliseen ilmaisuun kääntyy itseään vastaan. Maallikoiden – jotka siis ovat kirjan tulevia lukijoita – uudennoksia torjuvat reaktiot eivät perustu vain muutoksia vastustavaan konservatiivisuuteen vaan aitoon kielitajuun. Uuden suomennoksen Jeesus sanoo Vuorisaarnassa: Älkää heittäkö helmiänne sikojen eteen (Matt. 7:6.) Vaatiiko alkuteksti possessiivisuffiksin? Ainakin nyky-suomen kannalta sellainen ratkaisu on epäidiomaattinen. (Vrt. *helmiä sioille*.)

Otan suomennosehdotuksen kuvien kääntelystä vielä yhden esimerkin: Luukkaan evankeliumin kääntäjä on jättänyt huomiotta nyky-suomalaisen kielitajun ja samalla menettänyt saman johdostyyppin toistumisesta seuraavan parallelismin tehon kirjoittaessaan:

Joka itsensä korottaa, se, alennetaan, ja joka itsensä alentaa, se korotetaan. (Luuk. 14: 11.)

Enimmältään onnistuneessa ja sujuvassa, suomalaisten enemmistön kielitajua sopivasti myötäilevässä uudessa käänöksessä tällaiset jatkot pistävät silmään – ja tuottanevat tarpeettomankin torjuvia reaktioita lukijoissa.

5) Sanat ja niiden selitykset

Vanhoihin ja vakiintuneisiin kuvailmauksiin sisältyvien outojen sanojen selittäminen alaviitteissä olisi saattanut olla yksi ratkaisu idiomaattisten ilmausten säilyttämisen ja tekstin ymmärrettävyyden ristivetoon. Jonkin verranhan sanoja ja käsitteitä selittäviä alaviitteitä uudessa suomennoksessa muuten käytetäänkin. Jos *spitaali* selitetään (Matt. 8., alaviite) miksei *malkaa* voisi selittää ja samalla säästää kieleen juurtuneen kuvailmauksen.

Selityksiä kaipaisivat tosin monet tekstiin jääneet spesifiset, ainakin nyky-

Kielemme käytäntö

selle kaupunkilaiskulttuurille vieraat ja Välimeren kulttuuriin liittyvät sanat muuallakin kuin kuvailmauksissa. Termi *viinikuurna* (esim. Matt. 21: 33, Mark. 12: 1) kaipaasi kyllä merkityksenselityksen. Onko esim. *viinileilin* (esim. Matt. 9: 17) perusosa merkitykseltään yhtään sen selvempi nykysuomalaiselle kuin *malka*? Missä raja menee? Miksi *leili* olisi *malkaa* tai *rikkaa* tutumpi?

Yksi komitean käyttämä nykykielistämisestä keino, johtimen muuttaminen nykykielen standardeja vastaavaksi, ei tee spesifisestä termistä tajuttavaa. Kaupunkilaiselle nykylukijalle ei *viskain* (esim. Luuk 3: 7) liene *viskuria* tutumpi kapine.

Suomennosehdotukseen on toisaalta jäänyt vaikeaymmärteisiä, kansatieteellisesti termistöltä maistuvia ilmauksia, jotka ovat samanasuisina jo nykyisessä Kirkkoraamatussa:

Miksi sinun opetuslapsesi rikkovat isien perinnäissääntöjä? (Esim. Matt. 15:2, Mark. 7.)

Miksi puhua »isien perinnäissäännöistä», eivätkö »isiltä perityt säännöt» kelpaa?

5) Proosan poetiikkaa

Tekstin poetiikkaan, mm. sanajärjestyksestä ja toistosta syntyvään rytmiin on suomennosehdotuksessa kiinnitetty paljon huomiota. Ilmaisun kauneus onkin tärkeä tavoite, jota ei sovi jättää yleiskielisyyden tai käänkösvastaavuuden jalkoihin. Suomennokseen sisältyy kuitenkin muutamia tankkaavia, kömpelöitä toistorakenteita, joita ei voi motivoida esimerkiksi emfaasinkaan tavoittelulla:

Antakaa siis keisarille mikä keisarille kuuluu ja Jumalalle mikä Jumalalle kuuluu. (Matt. 22: 21., vrt. myös Mark. 12: 17.)

Vrt. — — ja Jumalalle mikä on Jumalan.

Häntä me julistamme, ja me neuvomme ja opetamme jokaista ihmistä kaikella viisaudella, jotta voisimme

asettaa jokaisen ihmisen Jumalan eteen täysi-ikäisenä Kristuksen tuntemisessa. (Kol. 1: 28.)

Vrt. — ja me neuvomme ja opetamme jokaista ihmistä kaikella viisaudella, jotta voisimme asettaa kaikki Jumalan eteen täysi-ikäisinä Kristuksen tuntemisessa.

Ja kestävyys johtakoon täydelliseen tulokseen, jotta olisitte täydellisiä ja eheitä, ette vajaita miltään kohden. (Jaak. 1: 4.)

Vrt. — — ettekä vajaita — — .

Monikon 1. ja etenkin 2. persoonan persoonapronomineja uudessa suomennoksessa on runsaasti, mahdollisesti liiankin runsaasti. Tätäkään runsautta ei aina voi myöskään perustella pyrkimyksellä puhutun kielen käytännön jäljittelyyn tai emfaasiin:

Näin laki oli meidän valvojamme Kristuksen tulon asti, jotta me sitten tulisimme vanhurskaiksi uskosta. (Gal. 3: 24.)

[jompikumpi pronomini *meidän* tai *me pois*]

Siitä lähtien, kun saimme tästä kuulla, mekin olemme lakkaamatta rukoilleet teidän puolestanne ja pyytäneet, että te saisitte runsaasti hengellistä viisautta ja ymmärrystä ja tulisitte täydelleen tuntemaan Jumalan tahdon. (Kol. 1: 9.) [pronomini *te pois*.]

Uuden suomennoksen syntaksi on välillä turhan raskasta ja tyyliltään muodollista. Seuraava Luukkaan evankeliumin katkelma on kovin virkakielinen selon- teko Tuhlaajapojan vaiheista:

Siellä hän tuhlassi koko omaisuutensa viettäen irستاilevaa elämää. (Luuk. 15: 13.)

Partisiippi ja II infinitiivin instruktiivi ovat raskas yhdistelmä samassa lauseessa.

Vrt.: — — ja viettiirstasta elämää.

Myös seuraavassa instruktiivin ja laki-kielen termien (*vääjäämätön*, *todiste*) yhdistelmä tuottaa virkakielisen ja jäykän virkkeen:

Mutta Saul sai yhä enemmän voimaa.

Vääjäämättömin todistein hän osoitti, että Jeesus on Kristus, ja saattoi näin Damaskoksen juutalaiset hämmennyksen valtaan. (Ap.t. 9: 22.)

Vrt.: Vääjäämättömästi hän todisti, että — — .

Oikean ilmauksen valinta useasta mahdollisesta ehdokkaasta on kääntäjän työn vaikeuksia. Konteksti, tekstityyppi ja kielenkäyttötilanne vaikuttavat valinnan onnistumiseen. Uudessa testamentissa on monia kohtia, joissa esimerkiksi itse puhetilanne on intiimi, läheisen puhetta läheiselle mutta se mitä sanotaan, on erityisen merkityksellistä ja painavaa, kaikkia ihmisiä koskevaa. Juuri näissä kohdin kääntäjän tekemät valinnat osoittavat, mitä hän haluaa painottaa; onko sanomassa tärkeämpää se, miten se koskettaa yksityistä ihmistä vai miten se liittyy kristinuskon laajempiin rakenteisiin. Seuraavassa esimerkissä välitön lausekonteksti on hyvin emfaattinen;

puhutaanhan suurista asioista. Toisaalta Jeesus puhuu läheiselleen. »Majesteettimuotoinen» liittopreesens on mahtava, mahtailevakin. Tempusvalinta korostaa tässä siis Jeesuksen asemaa Jumalan poikana ja sanoman relevanssia koko ihmiskunnalle:

Minä olen antava sinulle taivasten valtakunnan avaimet. (Matt 16: 19.)

Millainen teho olisi ollut »pelkällä» preesensillä? Jeesuksen sanoma on kyllin emfaattinen ilman liittopreesensiäkin. Preesensin intiimiys ja arkisuus korostaisivat ehkä enemmän Jeesuksen tekoa, sitä, että hän antaa opetuslapselleen Pietarille taivasten valtakunnan avaimet ja siitä seuraavan tärkeän, koko ihmiskuntaa koskevan tehtävän:

Minä annan sinulle taivasten valtakunnan avaimet.

JYRKI KALLIOKOSKI